

Випуск №5
Січень 2023 р.

Єжи ДУШИНСЬКИЙ:

Наша місія –
підтримувати Україну,
яка бореться проти
агресії росії!

Професор
Єжи Душинський
Фото:
Dziennik Gazeta Prawna

У перші дні повномасштабного вторгнення сотні українських учених виїжджали на захід у переповнених евакуаційних потягах. На Центральному вокзалі у Варшаві їх зустрічали друзі — науковці Польської академії наук. Поляки допомагали з житлом, роботою, медичним обслуговуванням.

Про труднощі перших, найскладніших днів війни, про подальші плани щодо підтримки українських науковців, а також польський досвід, яким може скористатися Україна, ми запитали в Президента Польської академії наук Єжи Душинського (інтерв'ю відбулось восени 2022 року).

Душинський очолював ПАН з 2015 по 2022 рік і нині продовжує координувати роботу щодо підтримки та відбудови науки в Україні.

Висловлюємо справжньому другу України Єжи Душинському щиро вдячність за цю роботу!

Професор Єжи Душинський
Фото: PAP/L. Szymanski

► **Пане Єжи, Польська академія наук з перших днів війни підтримує українських науковців. А як все починалося? Як було ухвалено перші рішення про підтримку?**

► Центральний залізничний вокзал Варшави знаходиться всього за 100 метрів від штаб-квартири Польської академії наук. Ми бачимо його з наших вікон. Коли почалася війна, ми прийшли на вокзал і побачили сотні й сотні українців, які не знали, куди йти і що робити, багато з них були з маленькими дітьми. Вони були дезорієнтовані та надзвичайно втомлені. Волонтери допомагали їм з їжею та одягом.

Ми миттєво включилися в роботу з підтримки українських учених. Зокрема, координували зусилля наших інститутів, які приймали та підтримували науковців, вимушено переміщених через війну. Працювали через наші адміністративні канали, щоб організувати усе до 1 березня.

► **Як вам вдалося знайти на це кошти?**

► Спочатку ми переорієнтували деякі наші програми на підтримку українських дослідників. Також оперативно звернулися до міжнародних організацій, членом яких є ПАН, і до академій-партнерів, з якими тісно співпрацюємо. Багато партнерів надали дуже щедрю підтримку! Зокрема, було оголошено конкурси, спільні з Національною академією наук США. Додаткове фінансування надало й Міністерство науки і вищої освіти Польщі.

► **Скільки українців Польська академія наук підтримувала у перші дні і скільки – сьогодні?**

► У березні 2022 року ми підтримали 57 учених з України. Пізніше, завдяки залученим коштам, зуміли підтримати 250 науковців, практично до кінця 2022 року.

► **У яких галузях польської науки працюють сьогодні українські учені? Які інститути відкрили для них свої двері?**

► Це два різних питання. Українські вчені працюють майже в усіх галузях науки у Польщі. Найбільше досліджень вони виконують у галузі природничих та технічних наук, але суспільні науки також популярні.

У лютому 2022 року ми запустили короткострокову програму для вчених, які змушені тікати від війни, і 50 з 69 інститутів ПАН відкрили двері для науковців з України. Багато інститутів залучили українських вчених до виконання польських проєктів. Чимало з них організували спеціальну допомогу біженцям.

► **Нещодавно під час семінару «Відновлення науки, освіти та інновацій в Україні» ви розповіли, що Польська академія наук планує підтримувати дослідницькі групи з України та в Україні. Розкажіть, будь ласка, трохи детальніше, про цю ініціативу. Що це за групи, які кошти планується виділити?**

► Ця програма стартувала 7 грудня 2022 року. Команди вчених з України виконуватимуть дослідження під керівництвом досвідчених науковців, громадян України. Дослідницькі групи будуть розміщені в інститутах ПАН на період до трьох років. Під час виконання проєкту всі члени команди матимуть подвійну афіліацію.

Програма відкрита для всіх наукових дисциплін. Однак перевага надаватиметься командам, які виконують дослідження в таких галузях як математика,

комп'ютерні науки та інженерія, телекомунікації, енергетика та екологічна інженерія, матеріалознавство, сільське господарство, фізика, хімія, природничі та біомедичні науки.

Максимальний обсяг фінансування проєкту за цією програмою становить 900 000 злотих (близько 200 000 доларів США) на рік, протягом трьох років. Загальний обсяг – до 2 700 000 злотих (близько 600 000 доларів США).

Початкові контракти будуть дійсні протягом 12 місяців, потім їх можна буде продовжити (за умови задовільного звітування і наявності фінансування).

► **Під час візиту в Україну ви говорили, що мрієте заснувати віртуальний український інститут з глобальною мережею. Що це за інститут і чи вдалося зробити перші кроки до здійснення мрії?**

► Я був би радий, якби вдалося створити у Польщі мережу наукових груп на чолі з керівниками, які походять з України і мають контакти з науковими установами в Україні. Керівник групи міг би відзначати свої наукові досягнення (публікації чи виступи на конгресах) двома афіліаціями – Інституту ПАН, в якому працює група, і установи з України.

Команда з п'яти осіб також матиме подвійну афіліацію. Частина науковців зможе працювати з України, що дасть можливість долучитися до проєкту тим, хто не хоче або не може виїхати з країни. Нещодавно разом з Академією наук США ми оголосили спільний конкурс (Long Term Program, LTP), в рамках якого будемо щедро фінансувати роботу таких груп на термін до трьох років.

Наприкінці грудня 2022 року, після двох чотирирічних термінів, я завершую своє президентство в ПАН. Однак новообраний президент Марек Конажев-

Виконавча директорка НФДУ Ольга Полоцька з професором Єжи Душинським під час його візиту до Києва (літо 2022)

ський довірив мені продовжити роботу щодо підтримки та відбудови науки в Україні.

Я хотів би, щоб групи, створені в рамках LTP у 2023 році, контактували між собою та отримували централізовану підтримку у вигляді однієї з форм наставництва. Наприклад, можна було б створити віртуальний український інститут.

До цього інституту могли б приєднатися також групи українських вчених з інших країн. Віртуальний український інститут міг би стати глобальним.

Нині світова наукова спільнота допомагає вченим з України отримати досвід інтернаціоналізації. У майбутньому ці вчені можуть стати опорою нової української науки та дослідницького сектору.

Мрію про те, щоб віртуальний український інститут було створено, щоб він розвивався і зміцнювався, а в майбутньому допоміг відновити науку в Україні.

► **Польща докорінно перебудувала структуру вищої освіти і науки після вступу до ЄС. Який досвід цієї перебудови, на вашу думку, був би корисний і для України? І навпаки, яких помилок (які було зроблено в Польщі), варто уникнути в Україні сьогодні, під час війни та під час повоєнної відбудови?**

► Моя головна порада – зосередитися на людському капіталі. Тривала війна може привести до відтоку людей з української науки та вищої освіти. Повернути їх назад буде дуже складно. Без відповідних контрзаходів в українських наукових установах може виникнути значний розрив між поколіннями, а до того ж – значний відтік мізків.

Практична наука, особливо експериментальна, в Україні багато років недофінансовувалася і нині перебуває у скрутному становищі. Не дивно, що багато талановитих вчених шукають роботу в закордонних наукових установах, або взагалі залишають науку.

Як можна вирішити цю проблему?

На мою думку, можна фінансувати кращі наукові підрозділи в Україні, особливо ті, які працюють далеко від лінії фронту. Не забуваймо, що російські ракети мають велику дальність ураження. Але людський капітал важче вразити ракетами, ніж великі наукові інфраструктурні об'єкти, так само як і відключити людям світло. Тобто варто обрати кілька установ і дати їм кошти на розвиток. Зовнішнє фінансування надходитиме до цих установ, а за витратами наглядатимуть міжнародні ради. Створення міжнародних наглядових рад, які складаються з видатних представників науки та інновацій, є поширеною практикою у провідних наукових установах. Це оптимальний шлях до розвитку та довіри.

Також це шанс покінчити з кумівством, корупцією та низьким представництвом жінок, які, на жаль, досягли системного рівня у деяких науково-дослідних установах та вищих навчальних закладах України.

Не слід забувати й про закордонні наукові та освітні установи, які приймають українських дослідників. Можливо, це не кидається в очі, але допомога закордонних наукових та освітніх установ в організації надання підтримки українським вченим, які через війну опинились за межами України, також є важливою. Вони забезпечують постійний доступ до наукової діяльності багатьом українським науковцям. Цим установам теж потрібна допомога.

Фото: Польська академія наук

Втім, установи, які приймають українців, не повинні сприяти відтоку мізків. Навпаки, вони мають сприяти укріпленню людського капіталу в науці!

Дослідники з України мають підтримувати тісний зв'язок і з науковою установою, яка приймає їх за межами України, і установою в Україні. Саме такий зв'язок передбачено в дослідницьких групах в рамках програми LTP.

Українські установи повинні зберегти зв'язок з науковцями, які виїхали. Зокрема, не варто розривати з ними контракти. Міжнародна мобільність у науці є хорошим способом набути досвід, навіть якщо дослідник планує виїхати за кордон на півроку чи рік. Я би порадив університетам у цьому питанні бути більш гнучкими.

► **Під час форуму «Відновлення науки, освіти та інновацій в Україні» академік Яцків та інші науковці говорили, що польський досвід є прикладом того, як має реформуватися Національна академія наук України. Як ви переходили від, по суті, пострадянської системи? Що б ви порадили нашим науковцям?**

► Наукові кадри не створюються з нуля за один день. Це процес на роки, десятиліття і навіть покоління. Проте правила функціонування науковців можна змінити досить швидко. Наприклад, визначити, що непрозорість, корупція, плагіат та кумівство – неприпустимі.

У нас теж усе це було. Зокрема, великою проблемою було сумісництво, працевлаштування в багатьох наукових установах, фіктивне працевлаштування тощо. У Польщі це заборонили за одну ніч законом у 2010 році.

Візьмемо прозорість. Їй сприяє значна діджиталізація науки. Ми маємо можливість перевірити здобутки науковця у великих бібліометричних базах даних, таких як SCOPUS. Звичайно, є галузі, в яких статті публікують рідною мовою науковця, але їх, все ж, небагато. Більшість дослідників, без сумніву, повинні

публікуватися в міжнародних журналах з високою репутацією. Основою для подальшого кар'єрного зростання можуть бути лише результати, представлені в таких журналах.

► *За останні дев'ять місяців світ змінився і продовжує стрімко змінюватися. Переосмислюється система світової безпеки, змінюються пріоритети наукових досліджень. А які зміни помітні в Польській академії наук та польській науці?*

► Війна в Україні показала, що міжнародне співробітництво надзвичайно важливе. Саме завдяки міжнародним партнерам ми маємо можливість підтримувати українських вчених.

На щастя, ми не військова установа і пріоритети для багатьох інститутів ПАН залишаються незмінними – займатися наукою, найкращою наукою.

► *Яке у вас співвідношення базового та грантового (конкурсного) фінансування?*

► Це залежить від можливостей установи та її співробітників у поданні заявок на гранти та залученні додаткового (донорського) фінансування. В цілому у ПАН ми маємо два джерела фінансування – бюджетне, тобто державне фінансування, та позабюджетне (гранти, пожертви тощо).

У різних інститутах це співвідношення різне. Наші найкращі інститути отримують більшу частину фінансової підтримки за рахунок грантів.

► *Одна з найсерйозніших викликів української науки – це впровадження у виробництво наукових винаходів та розробок. А як розв'язують цю проблему у Польщі? Як впроваджують та комерціалізують винаходи? Як би ви оцінили зв'язок науки і бізнесу в Польщі? Для України це проблема. Що треба робити для успішного впровадження?*

► Це і наша проблема також. Потрібна і потужна наука, й інноваційна промисловість, щоб наукові досягнення впроваджувалися у виробництво. Для танго потрібні двоє. Тим часом у Польщі наука зазвичай танцює соло.

У світі існують величезні інституції, як державні, так і комерційні, орієнтовані на розробку і впровадження інновацій. Суб'єкту з обмеженими людськими та фінансовими ресурсами конкурувати з ними складно.

Державі, яка має обмежені ресурси, найкраще зосередитися на певних пріоритетах досліджень.

Визначити ці пріоритети непросто, адже науковці, які працюють у дисциплінах, що не входять до списку пріоритетів, не хочуть «залишитися за бортом». Таких науковців – переважна більшість...

У Польщі теж намагалися визначити наукові пріоритети на Платформі смарт-спеціалізацій Єврокомісії. Але під час дискусій питання так вихолостили, що жодних пріоритетів так і не було визначено...

Втім, Україні все ж варто спробувати визначити свої пріоритети.

► **Як складаються контакти ПАН з урядом та парламентом? Як лобювати наукові інтереси?**

- Наведу приклад. Коли почалася пандемія COVID-19, експертний голос нашої Академії був дуже сильним. Ми видали десятки позицій і досліджень, які публікували і обговорювали в найбільших національних виданнях, масово коментували в соціальних мережах. Тобто громадськість їх почула.

Але ніхто з представників влади не звернувся до нас з проханням деталізувати ту чи іншу проблему чи прокоментувати офіційні рішення. Це сумно, але це показує стан справ. Тому в цьому плані мені важко щось радити, оскільки ми самі не змогли налагодити такі контакти.

► **Пане професоре, ви неодноразово говорили, що підтримка української науки є пріоритетом Польської академії наук. Чому це для вас важливо?**

- Я багато років контактую з представниками науки в Україні, маю чимало хороших колег у Києві, Львові та Івано-Франківську. Я добре поінформований.

До НФДУ завітала делегація Польської академії наук (зліва направо):

Матеуш Бялас (в.о. директора представництва ПАН у Києві), Єжи Душинський (колишній президент Польської академії наук), Ольга Полоцька (виконавча директорка НФДУ), Олександр Білий (начальник відділу комунікацій та міжнародного співробітництва НФДУ)

Знаю сильні і слабкі сторони системи науки в Україні (схожі слабкі сторони ми мали, або ще маємо в Польщі).

Сьогодні, коли йде жорстока і руйнівна війна, я всім серцем відданий програмам підтримки науковців в Україні. Я вважаю, що місія поляків – підтримувати Україну, яка бореться проти агресії російської федерації.

Вірю, що героїчна боротьба українців за власну державу рано чи пізно увінчається успіхом. Україна стане членом сім'ї демократичних держав і за допомогою цих країн відбудує свою економіку. Ми переконані, що для процвітання країни важливе значення має раціональність рішень, які ухвалюють владні структури та їх сприйняття суспільством.

Місцем кузні еліти, яка керуватиме відбудовою України, є наукові установи та університети. Тому саме зараз їх потрібно максимально підтримувати.

Я також усвідомлюю, що на плечах українських науковців лежить велика відповідальність за розбудову власної незалежної та демократичної держави. У російській федерації зростає тенденція до поширення націоналістичної ідеології. Цю ідеологію культивує агресивна та брехлива державна пропаганда. Українське суспільство має встояти та відповісти на лицемірство і брехню раціональності та чесністю.

Заклади науки та вищої освіти мають відігравати важливу роль у розбудові демократичної держави. Не менш важливим завданням є участь у світовому науково-технічному прогресі та побудові сучасної економіки, що базується на передових технологіях.

► *Ви завжди були справжнім другом і прихильником НФДУ. Що б Ви порадили Фонду стосовно побудови стратегії його розвитку в короткостроковій і довгостроковій перспективі?*

► Ми кілька разів зустрічалися в Києві у офісі Фонду. Восстанне – у липні 2022 року. Кожного разу я виходив із НФДУ з позитивними відчуттями. Ви робите фантастичну роботу! Зосередьтеся на успіхах, які у вас, безумовно, є.

Бувають і неправильні рішення щодо фінансування тих чи інших проєктів, але всі ми вчимося на помилках. Навчіться уникати цього в майбутньому, але не витрачайте надто багато зусиль на виправлення помилкових рішень.

Ідіть вперед, підтримуйте і виявляйте тих дослідників, за якими майбутнє науки в Україні. Це те, на чому ви повинні зосередитися. Бажаю вам всього найкращого!

Інтерв'юер: Світлана ГАЛАТА

**НАЦІОНАЛЬНИЙ
ФОНД ДОСЛІДЖЕНЬ
УКРАЇНИ**